

Den norske
Rhododendronforening

Lapprosen

Medlemsblad Nr. 1/2003

6. Årgang

KJÆRE RHODODENDRONENTUSIAST!

Vi skriver år 2003-et år som vil bli husket av oss med rhododendron som en del av hverdagen. Månedsskiftet mai-juni er tidspunktet for den store begivenheten for oss. Stedet er arboretet på Milde. Av naturlige grunner avholdes også årsmøtet i Den norske Rhododendronforening i tilknytning til Rhododendronsymposiet. Det starter fredagskvelden 30/4 kl.19.00, slik at flest mulig kan delta.

Vi har alle fått tilsendt programmet for symposiet. Det virker veldig lovende. Styret i Rhododendronsymposiet har virkelig lagt opp til et imponerende og spennende program! Det gjelder om å nytte denne muligheten til å oppleve noe utenom det vanlige: Vår, festspill i Bergen og rhododendron.- Hva mer kan man ønske seg!

Ellers ønsker styret å ha så god og nær kontakt med medlemmene som mulig. Er det noen ønsker og behov rundt omkring? Gi beskjed! Kommentarer av alle slag settes pris på.

I Sør går det veldig bra. Engasjement og opplegg virker overbevisende. Det kan inspirere noen og enhver til innsats! I Øst håper jeg vi kan få tingene mer på gli. Det skal ofte lite til for at alt går så meget bedre.

Vi har vinteren rundt oss nå. Det er tid til et par runder i hagen for å planlegge kommende sesong. Med litt omtanke er det alltid plass til en ny plante, dersom det er ønskelig. Husk: Jo flere planter jo mindre arbeid.

På denne årstiden kan lykken være å stryke en R.Rex på indumentumet mens man filosoferer over verdens viderverdigheter.

Torbjørn Lem Gjesteland

Fotografier:

Forsiden: Fra Hedis hage

Foto: Conny Assarsson

Baksiden: R.H. oreotrepes W.W.Sm

Foto: Olaf Hammersland

Innhold

Leder, Kjære Rhododendronentusiast!	2
Nye medlemmer	4
Rhododendron Sør, årsprogram	5
Tur til Tjorehagen	6
Bli med til Irland	6
Medlemsmøtet 6. november	7
Blomstershow på Quality Airport Hotel	8
Nordisk Rhododendronsymposium	9
Kor è Vi	11
Mye og mangt om ville rhododendron	12
Frank Kingdon Ward	18
Hedis trädgårdsvisning	26
Litt av hvert	29
Rhododendron eastmanii	31
På hagetur til Fitjar	33
Rhododendron camtschaticum	35
Min favoritt	37
Frølisten	37
Noen amerikanske hybrider på Minde - del II.	38
Løsning på kryssord i forrige nummer	40
Kryssord	41
Rhododendron Sør - Bergensturen	42
Styre og redaksjon, adresser	43

Neste nummer av Lapprosen kommer i april 2003.

Stoff til bladet ønskes fortrinnsvis mottatt før 20/3 2003 til

Den norske Rhododendronforening, Postboks 1325, 5811 Bergen
eller sendt med elektronisk post (adr.: jorills@online.no)

Tilsendte bilder kan sendes som papirkopier, lysbilder eller elektronisk.

Blomster på dagen, planter til hagen
Birkeland Hagesenter A/S

Tel: 55 98 63 40 • Fax: 55 98 63 50 • e-post: post@birkeland-hagesenter.no

Nye medlemmer

Styret vil ønske følgende nye medlemmer velkommen i foreningen:

Gro Pernille Alvestad	Binabbgaten 26	4878 Grimstad
Tordis Bjornes	Longum	4849 Arendal
Marit Blytt	Ellerhusensvei 20	5035 Bergen
Ingeborg Bruun	Tveit	4865 Åmli
Liv Dybesland	Munkestø 2	4823 Nedenes
Arnfinn Grøneng	Gamlevegen 10	6817 Naustdal
Berit Johannessen	Frikstad	4639 Kristiansand
Øivind Lid	Skadbergkleiva	4517 Mandal
Martha Lohndal	Kringsjø 62	5417 Stord

Rhododendron Lør

Årsprogram 2003

- 24. april** **Vårmøte**
Ovin Udø holder foredrag med temaet "Blant viltvoksende rhododendron og andre planter i de sveitsiske alper".
Arendal Bibliotek, kl 19.00
- 31. mai-
2. juni** **Vestlandstur**
I forbindelse med Nordisk Symposium 31. mai - 2. juni, satser vi på en felles tur til Bergen. Vi får med oss fruktblomstringa i Hardanger og årsmøtet til Den Norske Rhododendronforening. Avreise med minibuss fra Arendal/Kristiansand.
Mer informasjon kommer i feb./mars. **Informasjon vedrørende reise, se side 42 for beskrivelse av turen.**
- 12. sept.-
14. sept.** **Kurs i stiklingsformering**
Torstein Borg holder kurs i stiklingsformering. Kurset er mest mulig praktisk lagt opp. Mer informasjon / påmelding kommer i feb./mars.

Hagevandringar

- 22. mai** **Odd Lindebo, Kristiansand, Kl. 19.00**
hos Odd Lindebo, Hammervn. 17, Kristiansand.
Felles avreise fra Randesund Planteskole kl. 18.30
- 10. juni** **Mona Klemmetsen, Arendal, kl. 19.00**
hos Mona Klemmetsen, Nevisdal, Arendal.
Felles avreise/treffsted; Statoil Harebakken 18.30
NB! Det arrangeres også plantebytte.
- 13. juni** **Åse Voreland, Kristiansand, kl. 19.00**
hos Åse Voreland, Kristiansand.
Det blir hagevandring med reker og tilbehør.

For nærmere opplysninger/behov for skyss, vennligst kontakt
Frode Harnes, tlf. 37 02 77 81

Rhododendronforeningen inviterer: Tur til Tjorehagen!

Søndag 6. april møtes vi kl. 10.00 hos Torbjørn Lem Gjesteland (det er godt om parkering nedenfor Rema 1000 i Eidsvåg) til en prat og en vandring i hans hage i Vollane 10. Så kjører vi i samlet flokk videre til Tjorehagen hvor vi blir resten av dagen. Ta med nistemått og drikke. Vi setter fokus på de tidlige artene, nyter tidlig blomstring og håper på en hyggelig vårdag sammen før våren for alvor bruser over oss!

Hjertelig velkommen til alle som lyst til å være med!

Trenger du skyss? Ta kontakt med Randi Valen Fessl.

Hilsen Styret

Blir du med til Irland?

Påsken 2003.

I alt 18 personer har meldt sin interesse for turen til Irland påsken 2003.

Det er så mange at vi vil gå videre i arbeidet med å sy turen sammen.

Detaljer som datoer og klokkeslett må vi komme tilbake til, men planen er hotell i Belfast og Dublin med dagsreiser til ulike hager og plantesamlinger.

For å få prisen på turen ned på et akseptabelt nivå kunne vi tenke oss noen flere deltagere.

Er det noen som kan tenke seg å være med til Irland så kan en fremdeles melde seg på. Påmelding er uforpliktende i første omgang.

De som allerede har meldt sin interesse, behøver ikke å melde seg igjen.

Alle de påmeldte vil få tilsendt informasjon før de behøver å bestemme seg endelig.

Torstein Borg 5694 Onarheim Tlf 53 43 50 77

e-post: torsbo@frisurf.no eller torstein@rhodomania.no

Medlemsmøtet 6. november 2002

Ved Randi Valen Fessl

Rundt 35 medlemmer var samlet i Handelsbankens kantine i Alle Helgensgate 4 i Bergen om kvelden den 6. november 2002. Dette var høstens begivenhet for oss som er bosatt i Bergen og omliggende kommuner. Folk tok og turen fra Stord, Tysnes, Radøy, Lindås, Masfjorden og Dalsøyra i Gulen. Det var hyggelig å hilse på kjente og bli kjent med nye "rhodomaner".

Denne kvelden hadde vi Gunnar Gilberg som foredragsholder. Han hadde kalt sitt lysbildekåseri for et rhododendron-eventyr. Vi fikk være med på en "reise" som tok oss innom hagen hans på Minde i Bergen og til landstedet på en holme i Raunefjorden, mellom Sotra og Flesland. Deretter "dro" vi til Skottland. Der fikk vi se bilder fra Oban og fra Glendoick hvor familien Cox har sitt "rhododendronrike", og dessuten fra den botaniske hagen i Edinburgh. Så bar det lenger av sted: til Yunnan-provinsen i det vestlige Kina. Gilberg fortalte om turene der på jakt etter nye arter av denne eventyrlige planten. Vi nærmest følte at vi var tilstede på et fjellpass på over 4500 moh overstrødd med bøgneflagg på grensen til Tibet, og hvor de karrige fjellsidene var dekket av bl. a R. beesianum. Han gjorde også en sving innom Japan hvor vi fikk "treffe" hans gode venn Hideo Suzuki og se vakre samlinger av japanske rhododendron. Professor Suzuki kommer for øvrig til Norge for å holde foredrag i forbindelse med Nordisk Rhododendronsymposium i månedsskiftet mai/juni 2003.

Neste stopp var Hawaii. Det vokser riktignok ikke rhododendron der, men allikevel var det interesse for å stifte en lokal rhododendronforening! Videre gikk turen til Seattle på vestkysten av USA og så over grensen til Vancouver i Canada. Tilslutt bar det hjemover med siste stopp på holmen i Raunefjorden. Lysbildene satt på netthinnen lenge etter, og det er vanskelig å gi en god beskrivelse av alle de vakre plantene som Gilberg selv eller hans kone har fotografert. Han har allerede gledet mange med sine foredrag og kanskje kommer han en dag til et hagelag eller en forening nær deg. Grip da anledningen!

Etter en kort pause fikk vi en annen form for billedvisning, Det var et multimedieshow, ledsaget av klassisk musikk. Anne og Kolbjørn Tafjord-Kirkebø sto for denne presentasjonen. Ved hjelp av to elektronisk styrte lysbildefremvisere fikk vi se over to hundre bilder av rhododendron i Bergen og

omegn i løpet av femten minutter. Her var det bare å lene seg tilbake og ta inn synet av utallige rhododendron fra alle årets tider. Bildene vil for øvrig bli gitt ut som bok i 2003.

Så var det tid for tebrød og kaffe eller te, spandert av Handelsbanken. Dette ble fortært til medfølgende loddsalg. Rhodomaner er sikkert litt spillelege for loddsalget gikk strykende og det kom hele kr. 3.560,- i kassen. Men det var ikke rart at pengene satt løst, for her var det mange fine gevinster. Alt sammen ”medbrakt” av ivrige rhododendrondyrkere slike som f eks Jan Valle, Jan Hesjedal, Hans Johansen, Torstein Borg og Pål A. Skagseth. De hadde forært gevinstene av egen produksjon fra frø og stiklinger. Som en kuriositet kan vi nevne at noen av plantene Jan Valle hadde med, kom fra frø som Prof. Suzuki hadde forært til Gunnar Gilberg. De som hadde lykken med seg denne kvelden kunne altså rusle hjem med noe spesielt til å plante i sin egen hage. Vi andre får trøste oss med at vi sikkert har hell i kjærlighet!

Blomstershow på Quality Airport Hotel

Sola 10.5. – 12.5. 2002

Ved Reidar Vigrestad

Den norske Rhododendronforening var representert på utstillingen med egen stand. Entusiaster fra distriktet stilte opp med materiell, litteratur og en god del kunnskaper. Standen var godt besøkt, og det viser seg at interessen for rhododendron er økende.

Mange besøkende hadde spørsmål om planting og stell av rhododendron som de fikk greit besvart. Standen var pyntet med utsprungne blomster av spesielle arter. Det var frø og frøplanter til utdeling og salg, og også en del utplantingsklare planter av spesielle arter og kryssinger. Interessen var stor og spørsmålene mange om alt fra artsbestemmelse til såing av rhododendronfrø. Litteraturen som vi hadde lagt ut var flittig brukt.

Vi hadde fått tilsendt en del materiell fra Den norske Rhododendronforening i Bergen. Materiellet og en del eksemplarer av ”Lapprosen” var populært hos de besøkende. Det var en del spørsmål om lokal forening og medlemskap. Alle innbydelsene til medlemstegning ble utdelt.

Fortsettes side 42 ...

Nordisk Rhododendronsymposium

31. mai – 2. juni 2003

Informasjon fra arrangementskomiteen:

Forberedelsene til det første nordiske rhododendronsymposium er i god gjenge. Symposiet holdes som kjent i og ved Det norske Arboret, Milde, med Universitetet i Bergens nyanlagte Botaniske hage like ved. Påmeldingsfristen – 1. februar 2003 - nærmer seg, og en del deltakere har allerede meldt seg. Disse kommer fra både Danmark, Finland, Sverige og Norge.

Programheftet ble sendt til alle medlemmene av Den norske Rhododendronforening sammen med forrige nummer av Lapprosen. Temaene for foredragene spenner over et vidt spekter, fra utforskning av spennende rhodoarter i Asia til dyrking av rhodo ved 70 grader nord. Formidling av erfaringer fra dyrking og formering vil stå sentralt under symposiet.

Arboretet har Nordens største rhododendronsamling, i tillegg til en rekke andre attraksjoner for planteinteresserte. Området er naturskjønt og er et av de store utflyktstedene ved Bergen. Ta med gode sko og bli med på våre omvisninger i Arboretet og Botanisk hage på Milde, og i Muséhagen og Rhododendrarieret i Bergen sentrum! Vi fortsetter ”omvisningene” lørdag kveld på Fløyen hvor en i klarvær kan ha et nydelig utsyn over Bergen. I Fløirestauranten blir det velkomstmiddag med ”rhodo-preg og -snakk”, før vi drar tilbake til Milde med egne busser.

Arrangementskomiteen har mange frivillige medhjelpere, både blant Rhododendronforeningen medlemmer og styre, og fra Arboretet og foreningen Arboretets Venner. Et spesielt innslag blir sangkoret Kor è Vi som vil lage en festlig ramme rundt vår kulturaften søndag kveld og arrangementet i forbindelse med åpningen av Det nordiske hjørnet i Arboretet. (Se egen omtale av koret). Fana Folkehøgskule ser ut til å være et populært overnattingssted blant de som til nå har meldt seg på til symposiet. Hotellrommene har enkel standard, men skolen har salonger som spenner fra restaurerte 1700-talls rokokkostuer til koselige og praktiske møte- og oppholdsrom.

Vi har fått spørsmål om det er mulig å utvide oppholdet på Folkehøgskulen med noen dager før eller etter symposiet. Dette er i orden, men vennligst gi beskjed til arrangementskomiteen i forbindelse med påmelding til symposiet. Skriv inn

dagene på påmeldingsskjemaet, så formidler vi bestillingen. Noen få rom er reservert for symposiedeltakere på Bergen Airport Hotel (ca. 15. min. å kjøre fra Arboretet). Overnatting på hotellet må deltakerne selv bestille direkte. Hotellet ber oss gjøre oppmerksom på at de nå har skiftet tlf. og faks-nr.: Tlf.: 55 92 00 00, Faks: 55 92 00 01.

Som i forrige nummer av Lapprosen vil vi særlig minne om at vi ønsker å få til salg / kjøp / bytte av medlemmers egenproduserte rhodo-planter som et ledd i aktivitetsprogrammet. De som kan tenke seg å ta med egne planter bes vennligst gi beskjed til Pål Skagseth, (se nedenfor), slik at vi får oversikt over omfanget og kan engasjere medhjelpere.

Betaling av symposieavgiften og for kulturaften sendes pr. bankgiro, kto: 3411.24.23690 (Fana Sparebank). Mottaker: Nordisk rhododendronsymposium v/Pål Skagseth, Snekkevikv. 82, 5239 Rådal. Utenlandske deltakere bes å betale pr. giro til: Den Norske Bank, Oslo, SWIFT kode DNBANKOKK, kto 3411.24.23690. Mottaker: Nordisk rhododendronsymposium v/Pål Skagseth, Snekkevikv. 82, 5239 Rådal. Fana Sparebank beklager at de som tidligere opplyst likevel ikke kan foreta Visa-belastning.

I programheftet finner dere mye informasjon og påmeldingsskjema. Alle påmeldte vil i tiden fram til symposiet få tilsendt ytterligere informasjon, både av faglig og praktisk karakter. Vi har mottatt henvendelse om å være med på deler av arrangementet. Dette vil bli mulig mot en dagspris for det faglige programmet a kr. 600,- pro pers. inkl. lunsj. Evt. middag/kveldsarrangement kommer i tillegg. Vennligst ta kontakt med arrangementskomiteen snarest mulig.

Vi ønsker vel møtt!

Per Harald Salvesen, e-post: per.salvesen@sah.uib.no , tlf. 55 98 72 61
Pål Skagseth: e-post: anto-sk@online.no, tlf. 55 22 64 35
Anna Kvamme Mjøs: e-post: anna.mjos@persok.uib.no, tlf. 55 31 80 38

Rhododendronsymposiet

Kulturaften med middag søndag 1. juni

Under symposiet vil kulturprogrammet søndag 1. juni bli preget av sangkoret Kor è Vi som har sterk tilknytning til bydelen Fana, Arboretet på Milde og Fana Folkehøgskule. Koret er i full sving med å forberede programmet - en stemningsfull opplevelse!

Koret ble stiftet i 1992 og har i dag over 60 medlemmer fra store deler av Fana. Korets kunstneriske leder har de siste seks årene vært Tone Kvam Thorsen. Repertoaret spenner fra musikaler til større kirkeverk.

Av musikaler har koret fremført koreograferte utdrag av "Spelemann på taket" og "Les Miserables". I 2000 ga koret sammen med Fana Kammerorkester ut egen CD; "Musikk i en Juletid". Kor è Vi har deltatt 3 ganger som finalist i "Syng for oss" konkurransen, og har koret for Sarah Brighton og Heather Small i "Gullruten".

Koret er kjent for et godt sosialt miljø og er aktiv på mange fronter. Om sommeren vil man møte korets medlemmer i "Blondehuset" i Arboretet på Milde hvor Kor è Vi driver kafé på vegne av Arboretets Venner. Det nymalte Blondehus er også korets verk.

I anledning korets 10-års jubileum var koret i september 2002 på jubileumstur til Assisi i Italia. Turen til Assisi fremstår som kanskje en av de største opplevelsene så langt. Høydepunktet var en strålende konsert i Santa Maria Maggiore kirken.

Nærmere om opplegget for kvelden sendes symposiedeltakerne senere.

Mye og mangt om ville rhododendron

Ved Anne Tafjord-Kirkebø

Du ser på dine blomstrende rhododendron, på bladene, på nyveksten, og fryder deg. Men vet du hvor de kommer fra, hva utgangspunktet var, for dine hybrider (rhododendronkryssninger), for det er vel helst dem vi har i hagen, de fleste av oss. Å få tak i de opprinnelige *artene* er ofte vanskelig, og kanskje vet vi ikke hva som er kultivert (krysset) og hva som er art, heller. (Se ellers Gunnar Gilbergs lille, men ganske godt forklarende sak om arter og kultivarer i Lapprosen nr.2/98) På bakgrunn av bl.a. flere leste artikler i det danske hagetidsskrift Haven ved den danske rhodoman og planteskoleeier Sv. Aage Askjær skal jeg forsøke å gi litt bakgrunn for ingressen over.

Det botaniske slektsnavnet *Rhododendron* omfatter de planter vi kjenner som rhododendron – dvs de vintergrønne plantene – og også de planter som omtales som asalea til daglig, herunder de løvfellende så vel som de delvis eviggrønne (vintergrønne). Der finnes altså ikke i botanikken en planteslekt som bærer navnet *asalea*. Vi må også være oppmerksom på at ordet rhododendron blant folk flest kan benevne to helt forskjellige grupper av disse plantene, nemlig de som vokser fritt i naturen og de menneskeskapte rhododendronkryssninger (kulturhybrider). Denne gangen skal vi ta for oss de 'ville' arter.

Navnet

Ordet Rhododendron er gresk, direkte oversatt betyr det rosetre. Vi har fremdeles rose i begrepet alperose, som jeg har lest at var mer vanlig å benevne asalea med før, i hvert fall den vi har i stuene. Navneforvirringen innen botanikken var intens frem til 1753 da Carl von Linné ga ro i rotet i sin '*Species Plantarum*'. Her anvender han navnet Rhododendron på det planteslaget denne artikkelen handler om. Rhododendron er ikke noen ny plante, det hevdes at noen av disse artene har vokst her i 170 – 200 millioner år. Dette er i jordas mellomtid, den vi kaller for *Kritt* (65-135 millioner år siden), *Jura* (135- 205 millioner år siden) og *Trias* (205 – 250 millioner år siden), kanskje bedre kjent som den perioden hvor bartrær, krypdyr (Trias) og pattedyrene dukket opp og ble dominert av dinosaurene og de første fuglene (Jura). I Kritt ble mange av dagens fiskearter utviklet, dinosaurene døde ut etter å ha dominert på landjorden i 125 millioner år, pattedyrene ble mer utviklet og blomsterplantene utviklet seg og har siden dominert planteverdenen. Som følge av dette utviklet det seg også et stort mangfold av insekter i denne perioden. Det er funnet fossile rester etter rhododendron mange steder, noen av disse er datert til å være rundt 50

millioner år gamle. I dag kan mange rhododendron oppnå en betydelig alder; plantesamleren Kingdon Ward forteller om funnet av *R. Arizelum*, som etter tallet på årringene i stammen måtte være rundt 250 år gammel! Treet hadde en stammediameter på ½ meter. Noen mener at rhododendron kan bli opp mot 400 år gamle.

Mange slektninger

Rhododendronslekten er den største innenfor den meget omfangsrike *lyngfamilien*, og den er også en av de største og mest varierte planteslekter i det hele tatt. Den rommer en formidabel variasjon med hensyn til plantenes størrelse, form, blader og blomster. Gigantene innenfor slekten blir trær som kan bli opp til 25-30m høye. Herfra finnes alle overganger ned til den helt flate, krypende dvergbusk som kun er et par cm høy. En av de største trelignende rhododendron, *R. sinogrande*, har blader som måler nesten en meter i lengden. Denne kan bl.a. sees i den botaniske hagen i Edinburgh; det er også flott eksemplar i Stonefield Castle i vestlige Skottland. Noen av de minste former av den krypende *R. radicans* når sjelden over en bladlengde på 8 – 10mm, og de timianlignende bladene hos *R. thymifolium* er bare 0,2mm lange. Bladene kan være nesten sirkelrunde (for eksempel *R. orbiculare*) eller meget smale og lansettformede (for eksempel japanske *R. makinoi*). Blomstene kan ha mange ulike former fra det helt flate, tallerkenformede, til det smalt , trangt- eller rørformede, og fargen kan være hvit, gul, rosa, rød, purpur, fiolett og blålig.

Botaniske kjennetegn

Her er for liten plass til en grundig gjennomgang av de mange botaniske detaljer, men vi kan kort nevne at blomstene som regel finnes i endestillte klaser på skuddene, sjeldnere i øverste bladhjørner. Tidligere har *R. camtschaticum* blitt nevnt som rhododendron, den ville i så fall vært den eneste som ikke blomstrer på fjorårsskudd – kanskje det var én av grunnene til at den ble 'fjernet' fra rhododendronslekten? De underliggende blomster har vanligvis 5 kronblader og 10 støvdragere, men her er det mange unntagelser. Arret er vanligvis like langt eller lengre enn støvdragerne. Frøkapselen er i de fleste tilfeller oppdelt i fem rom som inneholder et stort antall frø, med en størrelse som varierer fra ½ til 3mm. Rhododendron produserer vanligvis frø i enorme mengder! Noen arter får med alderen vakkert fargede stammer; barken kan være avskallende. Veden er svært hard og solid, hvilket forklarer at større trestammer i Tibet anvendes til hus og hytter. Veden har også god brennverdi – som også norske hageeiere med rhododendron har erfart – og brukes derfor mye til ved. Rotsystemet er som oftest tett og kompakt med fine og tynne røtter

som befinner seg nær jordoverflaten uten å vokse særlig i dybden. Man antar at dette har å gjøre med rhododendronplantens behov for luft og oksygen.

Med eller uten hår.

Vi skal omtale et av de mest eiendommelige trekkene ved plantene spesielt. Rhododendronslekten kan inndeles i to store hovedgrupper. Den første av disse har karakteristiske, skjellignende skjoldhår på bladene, særlig på undersiden, og evnt. andre steder. Det er de såkalte lepidote rhododendron (lepis = skjell). Den andre hovedgruppe, de elepidote rhododendron, har ikke slike skjoldhår. At denne forskjellen har en vesentlig betydning kan illustreres ved, at de fleste av plantene innenfor hver av disse gruppene kan krysses med hverandre uten problem, mens det er så godt som umulig å krysse en lepidot rhododendron med en elepidot rhododendron. Noen forklaring på hvorfor det er sånn, er vanskelig å finne.

Skjoldhårene på de lepidote rhododendron kan sees med en god lupe, og da presenterer de seg som vakre skiveformede strukturer med en liten stilk. Deres utseende og hvor tett de sitter varierer fra art til art. Man tror deres funksjon har med plantens 'vannhusholdning' å gjøre. Hovedregelen er at lepidote rhododendron er småbladete, høyalpine dvergbusker som vokser mer eksponert for sol og vind enn de elepidote rhododendron som foretrekker beskyttede områder i en lavere høyde. En stor del av de lepidote sortene inneholder olje eller harpikslignende stoffer i sine stengler og blader, de har også ofte en sterkt krydret duft som varierer mye fra art til art.

Noen av de elepidote rhododendron har helt glatte blader, mens andre arters blader er mer eller mindre tett besatt med hår, særlig på undersiden. Hårene er vanligvis myke, og de sitter så tett at de danner et tykt, filtliggende lag, et såkalt *indument*. Disse hårene danner et beskyttende teppe over bladenes spalteåpninger og formodes å ha en regulerende innflytelse på vannbalansen. Hos noen arter er indumentet så tykt og ullent at tibetanerne bruker det til lampeskjermer...

Hvor kommer de fra?

Hvor kommer så de forskjellige rhododendronarter fra? Generelt finnes de fleste arter på sur, porøs, fuktighetbevarende, men veldrenert bunn i relativt kjølige, fuktige områder på den nordlige halvkule. I Skandinavia er det bare to arter, først hadde vi *R. lapponicum*, som vokser i våre tre nordligste fylker (samt noen få steder i de sørnorske fjellområder); navnet har den fått etter svensk

Lapland og det var Linné som døpte den. Men den vokser også i nordlige deler av Sverige, i Øst – Sibir, og videre rundt den nordlige del av kloden. Den er utbredt i Alaska, i Canada og på Grønland og kan finnes så langt sør som New York. Og i Korea! Men senere fikk vi forståelsen for at de fem *Ledum*-artene skal regnes til underseksjon *Ledum* innenfor rhododendronslekten (1990-91) takket være nyere forskning av Kron og Judd (1990) og Harmaja (1991). Den norske finnmarkspors (*Ledum palustre*) heter følgelig Rhododendron *tomentosum* ssp. *tomentosum*, og blir den andre norske viltvoksende rhododendron. (Se The Rhododendron Handbook hvor de fem *ledum*-artene med to underarter er ført opp som egen underseksjon, noe som i flg. Gunnar Gilberg, Lapprosen nr. 1/99 s.7, danskene er svært glade for, for de har også fått en ekstra art, nemlig *R. groenlandicum*, en art som trives godt i danske hager og som nok også er vel verdt å prøve i norske hager. Se også Lapprosen nr. 2/99 og nr. 1/00 for Del 1 og del 2 av artiklene Två hybrider mellan *Ledum* och *Lapponica rhododendron* av Bengt og Irma Kihlman)).

Vender vi blikket sørover, kan vi i Europa og i den nære Østen finne et halvt snes ulike arter. De best kjente er antagelig *R. ferrugineum* fra våre europeiske alper, *R. luteum* fra området rundt Svartehavet og *R. ponticum*, som hovedsakelig finnes i Nære Østen og i et mindre antall og i en avvikende form i Spania og Portugal. Den finnes i en forvillet form i England. De kystnære delene av Nord Amerika er ganske rikt forsynt med rundt 40 ulike arter, de aller fleste er asalea, hvorav mange er fremragende hageplanter for oss. Beveger vi oss nordover over Beringstredet til den nordøstlige del av Asia, inklusive Japan og Korea, møter vi 80 - 90 arter. Noen av de mest kjente fra disse områdene er *R. schlippenbachii* og *R. mucronulatum*. Drar vi videre, nå sørvest, til den store indonesiske øygruppe ved ekvator, finnes medregnet Ny Guinea omkring 300 arter, blant dem noen vi regner for de vakreste av alle rhododendron, men som dessverre ikke egner seg i vårt norske klima...

Smørøyet

Av større interesse for oss er områdene rundt Himalaya, Tibet og den sørvestlige del av Kina. Disse områdene byr på en artsrikdom som ingen andre steder i verden, rundt 350 – 400 ulike arter. I dette områdets sørvestlige del, nærmere bestemt Nepal, Bhutan, Assam og nordlige del av Burma, er klimaet ganske ulikt vårt, og mange av dem vil ha problemer med å klare seg her hos oss. Men det er nok igjen til at de kan klare seg i deler av landet, og her er det vel bare å prøve seg frem, med dem man kan få tak i. Den årlige nedbør er her, mye takket være sørvestmonsunen fra juni til oktober, rundt 2-3,5 m. Luftfuktigheten er

alltid meget høy. I lavlandet er klimaet tropisk. I 2500- 3000meters høyde domineres vegetasjonen av store, treaktige rhododendron som vokser sammen med løvtrær som Acer og Prunus. Over 3500 moh vokser rhododendron i enorme mengder sammen med ulike nåletrær. Jo høyere vi kommer opp, jo mindre og mer småbladete blir de forskjellige rhododendron, og fra rundt 4000 meters høyde til snøgrensen omkring 5000 moh domineres de vidstrakte skråninger og flater av millioner av dvergrhododendron som vokser på samme måte som lyngheiene langs vestlandskysten. I disse områdene er plantene dekket av snø fra oktober til mai, så vekstsesongen er rimelig kort!

Når de høye fjellene har avtvunget sørvestmonsunen mesteparten av dens nedbør, fortsetter den mot nordøst innover den sydvestlige del av Kina, særlig Yunnan og Sichuan (Szechwan), hvor vi finner den andre del av hovedutbredelsesområdet. Her er den årlige nedbør 'kun' 1-2 mm eller mindre i den nordlige del. Vinteren kan by på ganske harde kuldegrader. Vinteren har dog den fordel at den byr på konstant, metertykk snødyne som gir plantene en fortreffelig beskyttelse. Mange av disse rhododendron klarer seg godt i våre hager. Et blikk på resten av verdenskartet viser en enkelt art i Australia og en som klarer seg på Hawaii. Merkelig nok finnes det ikke kjente rhododendronarter på New Zealand, i Afrika eller i Sør Amerika, til tross for at de klimatiske betingelser må sies å være til stede i flere områder her.

Vi kan altså si at det finnes rundt 800 –900 forskjellige arter i verden. Noen vil undre seg over at vi ikke vet det helt konkret, men det skyldes at vi stadig oppdager utilgjengelige områder vi ikke har besøkt enda. OG så er det det evig tilbakevennende tema *klassifisering*; på grunn av stor variasjon og tallrike glidende overgangsformer mellom de ulike arter kan klassifisering være enhver botanikers mareritt. Den plante som av en botaniker oppfattes som selvstendig art, vil av en annen oppfattes som en variant av en annen art, og så kan diskusjonen holdes varm i årevis, for da er vi inne på det spennende og intrikate temaet om

Systematisering

For deg som vil ha en viss orden i tingene, er det i tidens løp laget flere ulike klassifiseringer. Den som oftest var benyttet blant hagefolk er utviklet mellom 1900 til 1930 av Sir Isaac Bayley Balfour som var sjef for botanisk hage i Edinburgh. Det balfourianske system oppdelte de kjente rhododendronarter i 44 ulike grupper, såkalte serier. Noen av disse oppdeles videre i underserier, eller subserier. Medlemmene i en serie er karakterisert ved forskjellige trekk

som er felles for serien, og individuelle trekk, som er karakteristiske for arten. Serien benevnes etter den art som anses for å være særlig karakteristisk for den angjeldende gruppe, for eksempel lapponicum serien etter *R. lapponicum*. Det er imidlertid ofte forbundet med store vanskeligheter å trekke skarpe grenser mellom artene, da det ofte forekommer glidende overganger fra den ene art til den annen. Tross sine svakheter har det balfourianske system hatt stor betydning for rhododendroninteresserte hagefolk. Det har lenge vært under hard kritikk fra forskjellige botanikere.

I sin bok *Rhododendron i Det norske arboret på Milde* skriver Per M. Jørgensen om det nye Edinburgh systemet som ble til ved arbeider hovedsakelig gjort av James Cullen og David Chamberlain fra slutten av 1970tallet. Han skriver at det er dette systemet de bruker på Milde; det inndeler på vanlig botanisk vis slekten i underslekter (subgenera) som i sin tur består av seksjoner (sectiones) hvilke videre deles i underseksjoner (subsectiones). (*Rhododendron i Det norske arboret på Milde* s. 29). Og i flere av de siste bøkene som er kommet (se boklisten) taes også dette opp. Gunnar Gilberg sier at en av grunnene til at det gamle systemet har 'hengt igjen' så lenge, er at en av de virkelig store innen kjennskap til rhododendronslekten, H. H. Davidian ved Royal Botanic Garden i Edinburgh, har holdt fast ved det balfourianske systemet. Jeg henviser ellers til Gunnar Gilbergs bok *Rhododendron for alle*, kap. 5 om Klassifisering, for deg som vil bli litt klokere omkring dette vanskelige temaet. For dem som gjerne vil sette seg grundig inn i klassifisering av rhododendron henvises til *The Rhododendron Handbook*.1980. The Royal Horticultural Society. London. 1980.

I dette nummeret av Lapprosen ser vi ett eksempel på denne problematikken; vi har med en artikkel skrevet av John Weagle fra Halifax, Nova Scotia, hvor han klassifiserer *R. camtschaticum* til underslekten *Therorhodian* som ble opprettet kun for denne ene arten. Men som prof. Jørgensen skriver (se like etter Weagles artikkel) så har man på Milde flyttet den til lyngbedet da den er nærmere en annen slekt i lyngfamilien. Fremdeles forvirret? Her er spennende enkeltheter å fordype seg i for deg som liker 'puslespill' og lignende. For oss andre er det nok med gleden over å ha disse plantene i hagene våre, samtidig som vi får anledning til å lære litt mer, litt etter litt...

Frank Kingdon Ward - og rhododendronen som fikk hans navn.

Ved Gunnar Gilberg

Det er mange hageeiere som har et forhold til den karakterfulle, gulblomstrede *R. wardii*, og vet hvem den har navnet sitt etter, nemlig plantesamleren Frank Kingdon Ward. Men færre kjenner til hans fargerike liv. I det følgende vil jeg gi et sammendrag av hans livshistorie, og deretter se litt nærmere på *R. wardii*.

Frank Kingdon Ward ble født den 6. november 1885 i Manchester, hvor hans far underviste i botanikk ved Owen's College. Navnet Kingdon har han fra morens familie. Etter en tid ble faren utnevnt til professor i botanikk ved universitetet i Cambridge, og familien flyttet dit. Frank ble elev på St Paul's School i London, hvor han gjorde seg fortjent til et stipendium og kunne begynne på Christ's College.

Faren døde i 1906, og ettersom familiens økonomi ikke var særlig god, måtte Frank forlate Cambridge og å se seg om etter arbeid. En nær venn av familien hadde gode kontakter i det dominerende britiske miljøet i det fjerne Shanghai. Det britiske imperiet var fremdeles i sin blomstringstid, og britene drev blant annet Shanghai Public School, hvor Frank etter kort tid fikk tilbud om en lærerstilling. Slik var det altså han kom til Kina for første gang. Skoleferiene brukte han til reiser mange steder i Østen, og han slo seg ikke lenge til ro med å drive undervisning. Da han tilfeldigvis fikk et tilbud om å være med på en zoologisk ekspedisjon som skulle ta seg frem tvers gjennom Kina, brøt han den kontrakten han hadde med skolen, og slo til. Dette var i 1909. Ekspedisjonen hadde som formål å samle dyr og fugler, men Kingdon Ward passet på å lage sin egen lille plantesamling. Selv om han åpenbart ikke hadde noen tanker om å bli profesjonell plantesamler, er det klart at han på denne ekspedisjonen hadde fått smaken på det eventyrlige Kina og livet som oppdager.

Da ekspedisjonen var over og han var tilbake i Shanghai for å se seg om etter nytt levebrød, fikk han sitt livs store sjanse. Bakgrunnen var at den kjente engelske planteskoledirektør K.A. Bulley hadde fått et akutt behov for en person som kunne samle frø og planter i Kina, idet han hadde mistet den kjente og effektive plantejegeren George Forrest til en av sine konkurrenter.

Bulley henvendte seg til Sir Isaac Bayley Balfour som da var direktør for Royal Botanic Garden Edinburgh, og han anbefalte Kingdon Ward. Dette var i 1911. Han lot seg ikke be to ganger, og i løpet av noen få år hadde han markert seg

som en av de mest fremragende av alle plantejegere.

Den første ekspedisjonen begynte riktignok ganske ille, og kunne like godt ha endt med katastrofe. Ward var på vei fra Burma østover til Mekongelven, da han kom bort fra bærerene sine i den tette underskogen som var full av bambus og annet kratt. Det styrtregnet og han hadde lite å beskytte seg med. Det ble mørkt, og han snublet rundt i skogen uten sjanse til å orientere seg. Neste morgen gikk regnet over til sludd og snø. Gjennomfrossen som han var, begynte han å få panikk. Mat hadde han ikke med seg, og han forsøkte å suge nektar av rhododendronblomstene som lyste svakt i den halvmørke skogen. Så spiste han også blomstene, med den følge at han fikk voldsomme magesmerter. Han klarte å skyte en fugl, og den spiste han rå. Ved et lykketreff kom han inn på en sti som han kjente igjen, men han var temmelig utslitt, og var begynt å hallusinere, og enda en gang falt mørket på. Fullstendig forkommen fant han til slutt tilbake til den landsbyen de hadde startet fra. Det viste seg da at en gruppe hadde vært ute og lett etter ham, men hadde returnert og avskrevet ham som død.

Det var på denne ekspedisjonen Ward så blå *Meconopsis*, valmuesøster, for første gang, i grensetraktene mellom Tibet og Yunnan, og han var mektig begeistret. Han samlet forresten frø av flere forskjellige sorter av disse nydelige plantene, og en av dem fikk navn etter ham, *Meconopsis wardii*. Men det viste seg at de ikke vokste noe særlig godt hjemme i England, i første omgang, og det ble medvirkende til at han etter hvert rettet større oppmerksomhet mot blant annet *Rhododendron*. Imidlertid, fra en senere ekspedisjon brakte han også hjem *Meconopsis*-frø, og denne gangen ble blomstringen en stor suksess og bidro til å gjøre Kingdon Ward berømt som plantesamler.

Ekspedisjonen Kingdon Ward foretok i Burma i 1914, den tredje av over tyve, var kanskje den mest dramatiske av alle. Jeg vil ta med noen beskrivelser fra den, for å illustrere hva plantejegere kunne komme ut for i dette området og for å vise litt av de store personlige risikoer de tok, de som brakte så rikt materiale av busker og trær og andre planter til våre vestlige hager. Kingdon Ward og hans bærere tok seg frem i et temmelig bratt og vilt landskap, og de måtte ofte forsere elver og fosser som drønnet i dype gjel. To ganger ramlet han utfor. Den ene gangen ble han så vidt hengende igjen i et tre, og bærerene klarte å hale ham i sikkerhet. Den andre gangen var de underveis etter at det var blitt mørkt. Han gled på stien og forsvant ut over kanten. I lyset av en fakkell kunne hjelperne konstatere at han hadde havnet på en bitte liten hylle over et stup på flere hundre meter.

Per M Jørgensen i Arboret Foto: Anne Tafjord-Kirkebø, Brage Byrå

R. Goldflimmer Foto: Anne Tafjord-Kirkebø, Brage Byrå

Når man skal forsøke å vurdere Kingdon Wards innsats og mot, er det verdt å vite at han led av alvorlig skrekk for høyder og at han var livende redd slanger. Det er klart at han stadig måtte stå overfor begge deler. Verst var høydeskrekken. Det var en fobi han måtte kjempe med om igjen og om igjen i de høyalpine områder han gjennomførte. Det forteller litt om denne mannens djerne pågangsmot at han likevel aldri ga opp. Men det var ikke bare selve landskapet som var en trussel. Mennesker også. Det var ikke få røverbander rundt om. Folk i landsbyene var som regel fredelige, men det hendte at de var fiendtlig innstilt. Det var ikke for ingenting at plantesamlerne alltid var bevæpnet. Været i disse traktene er lunefullt og svært skiftende, ofte med lave temperaturer. Selv om sommeren kan det bli voldsomme stormer med snø, sludd og hagl eller piskende regn. En gang da Kingdon Ward overnattet i en fjellandsby ble huset han lå i fullstendig smadret av en storm. Likeledes de to nabohusene. Han skriver: «- det var som om noen styrtet tønner fulle av vann og sammenpresset luft over oss». Som ved et under ble ingen drept. En annen plage i noen av disse områdene er de store mengdene blodsugende igler. Det er vanskelig å beskytte seg helt mot dem. De trenger seg inn gjennom den minste åpning i tøyet, og går tvers igjennom tykke strømper. Da Kingdon Ward var i ferd med å avslutte denne tredje ekspedisjonen, la han ruten gjennom et skogområde - en seksdagers tur - for å nå hurtig frem til et britisk fort i Burma. Han hadde nemlig mottatt nyheten om at Storbritannia hadde erklært Tyskland krig, og han ville hurtigst mulig komme seg til India for å melde seg til tjeneste. Han kom frem til fortet, men turen ble et mareritt. Både han selv og hunden Maru som var hans trofaste følgesvenn gjennom flere år, led forferdelig av de allestedsnærværende iglene. Han skriver: «Jeg stanset stadig for å lette plagene hans, og ved en anledning fjernet jeg seks fra tannkjøttet, to fra hvert nesebor, flere fra innsiden av øyenlokkene, og andre fra magen, nakken, sidene og mellomrommene mellom tærne. Noen ganger var den hvite pelsen hans rødfarget av blod. Når det gjelder meg selv, trengte iglene inn i bokstavelig talt hver eneste kroppsåpning, unntatt munnen.» Hele resten av sitt liv hadde Kingdon Ward arr på føttene og anklene etter sårene som iglene forårsaket. Da han nådde fortet, hadde han en slik heftig feber at hans familie i England ble advart per telegram om at hans liv var i fare, men den medisinske staben klarte å få ham frisk igjen.

I to år tjenestegjorde Kingdon Ward i den britiske armé i Burma, senere også i Midtøsten. Men det tok ikke lang tid etter at krigen var slutt før han igjen var på plantejegeroppdrag. Allerede i 1919 var han i gang i Øvre Burma.

Dette og tilstøtende områder har en rik og spennende vegetasjon, og er spesielt utfordrende og krevende for plantesamlere, så det var ikke merkelig at Kingdon Ward vendte tilbake hit gang på gang. Før Den annen Verdenskrig brøt ut, hadde han gjennomført 11 nye, viktige ekspedisjoner. Da krigen ble erklært, var han på et av sine sjeldne besøk hjemme i London. Da Japan kom med i krigen, ble han sendt til Singapore som rådgiver med kapteins grad. Hans oppdrag var å finne måter å forsinke fienden på, under deres fremmarsj mot kolonien. Like før Singapore falt i hendene på japanerne, ble Kingdon Ward sendt til India på hemmelig oppdrag. Han skulle finne en rute som kunne brukes til å frakte allierte soldater og materiell fra India gjennom Burma til Kina! Mesteparten av 1942-43 brukte han på å ta seg frem gjennom disse jungelområdene med dette viktige målet for øye. Under den siste del av krigen var han instruktør ved Skolen for Jungelkrigføring i India, og underviste flygere i overlevelsesteknikk. Etter krigen ble han engasjert av den amerikanske regjering for å oppspore fly som var styrtet i jungelen mellom Assam og Burma. Kingdon Wards lange ekspedisjonsliste fortsatte allerede i 1946, da han var på ferde i Assam. En noenlunde komplett liste over planteekspedisjonene ser slik ut:

1911: *Burma - Yunnan*, 1913: *Nord-Yunnan - Øst-Tibet*, 1914: *Burma*, 1919: *Øvre Burma*, 1921: *Nord-Øst-Yunnan - grensetrakter til Sichuan*, 1922: *Yunnan - Sichuan - Tibet - Nord-Østre Øvre Burma*, 1924-25: *Tibet og Bhutan*, 1926: *Burma og Assam*, 1927-28: *Assam og Mishmi-fjellene*, 1931: *Nord-Østre Øvre Burma - grensetrakter til Tibet*, 1933: *Assam og Øvre Burma*, 1935: *Tibet, Assam-Himalaya grensetrakter*, 1937: *Nord-Østre Øvre Burma*, 1937-38: *Nord-Burma*, 1946: *Øst-Manipur, Assam*, 1949: *Mishmi-, Khasia-, og Nagafjellene, Assam*, 1950: *Assam - grensetrakter til Tibet*, 1953: *Nord-Burma*, 1956: *Vestlige sentrale Burma*.

Vi ser at Kingdon Ward fortsatte sin plantejakt helt til 1956, og denne utrolige listen spenner over 46 år! Mesteparten av denne tiden tilbrakte han altså i sitt elskede planteparadis. Man skulle ikke tro at han hadde tid til å stifte familie. Men han giftet seg to ganger, og med sin første kone hadde han to døtre. To planter fikk navn etter hans hustruer. Den prektige *Primula florindae*, etter den første, Florinda Norman-Thompson, og liljen *Lilium mackliniae* etter den andre, Jean Macklin.

Jean var med på de siste ekspedisjonene, og opplevde blant annet det store jordskjelvet i 1950 sammen med Kingdon Ward. The Times skrev at dette var «en av århundrets mest gigantiske seismologiske hendelser». Tusen mennesker ble

drept og fem millioner ble hjemløse. Piloter som fløy over området rapporterte at en hel fjellkjede i grenseområdet India-Burma-Kina var forsvunnet. Kingdon Ward selv skriver: »Vi visste vi var hjelpeløse ---- Jeg hadde følelsen av at vi lå på en tynn kake av steinskorpe som skilte oss fra jordens kokende indre, og at denne skorpen holdt på å brette i stykker som en isflom om våren, og slynge oss inn i en fryktelig død». De overlevde den gangen også.

Man kan ikke annet enn undre seg over omfanget av Kingdon Wards virksomhet og hans intense innsatsvilje. Lenge etter at han var fylt sytti år lekte han fremdeles med tanken om nye ekspedisjoner, men hans tid var ute, og han døde i London den 8. april 1958. Selv lar han oss forstå gjennom det han skriver, at den egentlige drivkraften er kjærligheten til det vidunderlig vakre landskapet, vegetasjonen og menneskene han ble kjent med, - og så den sitrende spenningen ved utforskning og oppdagelse. Men han var også opptatt av å gjøre et skikkelig arbeid, nemlig å samle førsteklasses plantemateriale. Han var meget kvalitetsbevisst og hadde en fin teft av hva som kunne bli en god hageplante.

Kingdon Ward hadde enda en egenskap: han var en glimrende forfatter. En rekke bøker fra hans hånd er både spennende og velskrevne - en nytelse å lese. Og: de er rene gullgruver for planteinteresserte. Allerede titlene pirrer nysgjerrigheten: *The Land of the blue Poppy*, *The Mystery Rivers of Tibet*, *Pilgrimage for Plants*, *Plant Hunting in the Wilds*, *Romance of Plant Hunting*, og *Plant Hunting on the Edge of the World*. Man undres igjen over hans kapasitet.

Fra sine ekspedisjoner sendte Kingdon Ward hjem frø fra en lang rekke rhododendronarter. Av dem var det en hel del han hadde oppdaget selv, bl.a. *R.fragrariflorum*, *R.hirtipes*, *R.lanigerum*, *R.leucaspis*, *R.pruniflorum*, *R.riparium*, *R.tsangpoense*, *R.uniflorum* og *R.vellereum*. Men de fleste var oppdaget fra før, uten at de var kommet i kultur i Vesten. Han har æren for at mange av de fineste artene nå dyrkes i våre hager, blant andre den som fikk hans navn. Forresten er det arter i flere planteslekter som har fått navn etter den store plantejegeren, bl.a. både en lønn, en berglyng, en søte og en lilje: *Acer wardii*, *Gaultheria wardii*, *Gentiana wardii* og *Lilium wardii*. Han sendte også et betydelig herbariemateriale hjem til England, og det blir i dag oppbevart i the Natural history Museum, London.

R.wardii - en av rhododendronverdenens perler.

En junidag i 1895 ved Sie-La i Øst-Tibet sto det en europeer og betraktet denne særpregede rhododendronen. Det var den franske misjonæren J.A.Solié,

en mann med betydelig botanisk kunnskap. Vi kan godt tenke oss at hans hjerte slo hurtigere ved synet av de herlige blomstene. En storbladet, gulblomstrende rhododendron var en sensasjon! - og franske geberder var sikkert en del av reaksjonen. Sammen med annet herbariemateriale sendte Soulié pressede blomster, kvister og blad til Jardin des Plantes i Paris. Her ble det gjennomgått av autoriteten Adrien Franchet som foretok en botanisk beskrivelse og ga den nye rhododendronen navnet *R. mussoti*, og Soulié fikk æren av å ha oppdaget den. Men navnet ble aldri offentliggjort og materialet gikk i glemmeboken. I 1914 ble planten beskrevet på nytt av W.W.Smith ved Royal Botanic Garden, Edinburgh, etter et eksemplar som var samlet inn av Kingdon Ward i juni 1913, og nå fikk planten sitt endelige navn, *R. wardii*. Kingdon Ward fant planten både ved Doker La og ved Atuntze (idag: Dequen) i Nordvest Yunnan. I juli måned 1913 skal George Forrest ha funnet planten noe lenger syd.

R. wardii har sin naturlige utbredelse i Nordvest-Yunnan, Sydvest-Sichuan og Sydøst-Tibet, hvor den finner seg til rette i svært forskjellige habitater. Den finnes i mange slags skog, f.eks. i skog av edelgran, av furu, av rhododendron og i blandingsskog. Den klarer seg både på tørre og fuktige steder, og både i halvskygge og i full sol.

Planten vokser i høyder fra 2.700 til 4.800 m.o.h., og den kan bli alt fra en tett, liten busk på under en meter, til et lite tre på opptil syv-åtte meter. Men i kultur blir den ikke mer enn tre-fire meter høy.

R. wardii er plassert i SS (subsection) *Campylocarpa* sammen med en annen gulblomstret, nemlig *R. campylocarpum*, og de to rosablomstrede *R. souliei* og *R. callimorphum*. Etter Edinburghrevisjonens klassifikasjonssystem regnes det med to variteter av *R. wardii*, nemlig *R. wardii* var. *wardii* og *R. wardii* var. *puralbum*. Sistnevnte er hvitblomstret, og var tidligere regnet som en egen art. Det er en god plante med særlig lekker blomstring. Det er grovt sett bare fargen som skiller de to formene. Fargen hos var. *wardii* varierer noe i gulonene. Blomsterklassen består av 5-14 enkeltblomster som sitter på en 2,5cm lang stilk. Klasen kan være fyldig, men virker som regel løs på grunn av de lange stilkene. Formen på blomsten er vidt klokke- til tallerkenformet. Når knoppene begynner å springe ut, kan de være oransje eller rødlige.

Fortsettes side 40...

R. eastmanii Foto: Mike Creel

R. camtschaticum Foto: John Weagle

Hedis trädgårdsvisning.

Ved Marianne Assarsson

Jag sitter nu mitt i sommaren på vår altan och njuter av hur vackert det är runt omkring. Solen skiner från en nästan molnfri himmel och emellanåt kommer det en svag vind. Allt är så lugnt och stilla (frånsett grannen som spikar på sitt hus lite då och då). När jag sitter här och ser på alla fina växter i trädgården, så går mina tankar tillbaka till sista helgen i maj, då det var en sista visning av Hedi Johansens trädgård i Oslo. Som det stod i förra numret av TA, så avled Hedi förra hösten.

Du ska nu få följa med på en trädgårdsvandring i Hedis trädgård. Innanför grindarna tar Leif, änkemannen, emot och berättar om Hedi och hennes trädgård. Han ber också att vi ska skriva våra namn i en liten bok som ligger i garaget.

Vi börjar vår vandring upp mot huset. Till vänster finns många *R. yachuschumanum*hybrider, som har stått här i många år. Vid husets gavel står några stora *R. catabiense*, men eftersom det är i slutet av maj, så har inte blomningen kommit igång ännu. Vid garaget möts vi av en *Tsuga canadensis* Cole som hänger ut över kanten på stockarna och en *icea orientalis* "Aurea compacta" som sträcker sig upp mot skyn. I toppen var denna *picea* alldeles full av röda blommor.

På baksidan av garaget finns en stor bädd med en stor mängd av *Trillium grandiflora* med både enkla och dubbla blommor. Vi har nu kommit upp till huset och där finns ett berg som Hedi har "plockat fram", från början var det en gråskulle. Längst upp mot nabon gräns står *R. Babette*, *R. Bananaflip*, *Azalea ersil* och *Azalea Schneegold* i full blom, en helt makalös blomstring. På berget står ett stort antal bonzaier som Hedi har "tillverkat" för 10-15 år sedan. Dessa växter är nu sålda till medlemmar i den norska bonzaiföreningen. Men som inför denna visningen placerade dem, där de en gång har stått. I anslutning till berget finns en damm, den första av tre dammar. Här börjar bäcken som kommer fram på fyra ställen i berget och porlar vidare ner genom trädgården. Invid dammen blommar *R. Sarled* med sina vita daphneliknande blommor.

Vi fortsätter nu ner mot trädgården, men stannar på bron och njuter av blomprakten från *Azalea sp* och *R. sargentii x kotschii*. Mängder av barrväxter, *Hosta*, *Trillium*, *Arisaema*, *Orchis*, *Calta palustris* ser vi när vi står här och ser ner över trädgården.

Vi svänger nu av åt höger och följer bäcken en bit. Här står en mycket stor *Larix leptolepis* Diana, den har stått här i många år. Här finns också *R. Ramapo*, *Rho. camschaticum* och *R. radicans*. Och så *R. Madame Felle*, en azalea med enormt stora och starkt lysande röda blommor. Under en stor *Corylus avelanna* "Contorta" står *Cypripedium acalceolus*, *macranathum* och *parviflora* i full blom. *Cypripedium reginae* finns här också men den blommar inte nu.

Nu har vandringen fört oss ut på gräsmattan. Det första som slår emot oss är nog *Acer palmatum dissectum atropurpurea* som täcker flera kvadratmeter, ett mycket vackert exemplar. *Acer griseum* med sin flagande kopparbruna bark är mycket faccinerande. Den går jag gärna fram och känner på. Under denna *Acer* står en bänk och där satt Hedi och Leif ofta och njöt av sin trädgård. Där vi också suttit många gånger och diskuterat växter och kommande planteringar med Hedi. I den här bädden finns också många *Rhododendron*. De som blommar och märks mest den här helgen är nog *R. Tottenham* och *Ferruginum*. *Azaleorna schlippenbachii*, "Irene Koster", *luteum* och *Azalea sp* ger oss en otrolig färgprakt och ljuvliga dofter. Här kryper också en *Pinus sylvestris* "Skogsbygdi" som härstammar från Sjak i Norge. *Pseudotsuga menziensis* "Fletcheri" med sina blå barr står i vacker kontrast mot den gula *Philadelphus coronaria aurea nana*.

Fra Hedis hage Foto: Conni Assarsson

I grasmattan finns en ö-plantering och där reser sig en *Pinus ponderosa pendula*. Här står också en slöjgran, *Picea breweriana*, med sitt mjuka hängande grenverk. Den beundrar vi genom att titta och känna på den. Många lägre barrväxter av *Abies* står här som små pärlor. Vi kan se *Abies koreana Silberkugel*, *Abies koreana "Blue Eskimo"* och *Abies concolor "Pigglemee"*.

Vi rundar nu "ön" och passerar drivhuset, där Hedi övervintrade sina bonsaier, och kommer till ett parti där vi möts av en hög cypress med långa hängande grenar – *Chamaecyparis nootkatensis "Pendula"*. En cypress med små blå kottar som liknar nötter. I det här partiet blommar en stor mängd azaleor bl.a. *arboreskins*, persil, Norma och Heureuse surprise. Doften av alla dessa buskar är helt otrolig. Här kan jag som älskar dessa dofter stanna och njuta länge, länge. Vi stannar också upp lägger märke till *Corydalis flexuosa "Purple leaf"* och *Corydalis cashmiriana* med sina ljuvligt blå blommor.

Nu befinner vi oss längst ner i trädgården, och där står ett stort päronträd, som fanns här redan innan Hedi och Leif kom hit. Runt stammen finns en bänk där man kan slå sig ner och beundra trädgården från en annan vinkel.

Vi går nu vidare och ryggar tillbaka, för här står ett stort troll! Det är *Juniperus communis "Trolli"*, som verkligen ser ut som ett troll. Jag tycker nog inte att det är så vackert, men mycket säreget.

Efter bäcken som vi tidigare följde, kommer vi nu till de två dammarna. De ligger efter varandra med en nivåskillnad på ca. 20 cm. Här porlar vattnet så fridfullt, så här sätter vi oss en stund på stolarna som står här alldeles vid vattnet. Just här har jag suttit många gånger tidigare, ibland ensam men oftast tillsammans med Hedi eller Leif och funderat över livet. När vi nu sitter här så kan vi se flera arter av *Ledum* och olika odlingsformer av *Andromeda* runt dammarna. Den köttätande växten

Vi reser oss igen och går nu vidare och kommer fram till uteplatsen. Uteplatsen har mjuka runda former och är belagd med Offerdals-skiffer, som ger en mycket fin färg åt denna platsen. I kanten på dammen står en *Juniperus horizontalis "Glauc"* planterad och den bara "rinner" ut över skiffern. En härlig syn!

När vi kommer upp mot huset så träffar vi på *Clematis macropetala* och *Clematis "Phoenix"*. Hedi var mycket förtjust i *Clematis*, så på många andra platser i trädgården finns också *Clematis sibirica*, *Clematis* sp. småblommande

blå smat rosa o. vit, *Clematis alpina* och *Clematis recta*. Det kan finnas fler, som jag inte kommer ihåg just nu.

På husets ena sida finns en altan och på ett räcke där står idag en del bonsaier. De som fångar störst intresse är ett blåregn med enormt stora blomhängen och så ett äppelträd i full blom. De här "träden" är ungefär 30 cm höga! Att de här små träden kan åstadkomma en sådan blomprakt är helt otroligt.

Utmed den sista biten på vandringen så ser vi många *Rhododendron* både stor och små tillsammans. Den som vi verkligen lägger märke till är en *Rhododendron*, kanske 70 cm hög, med stora orange klockor. Vad detta är för en sort vet vi inte idag. Men med sina stora blommor och annorlunda färg så väcker den stor uppmärksamhet.

Vi närmar oss nu grinden igen på vår vandring i "Hedis paradis". Den här vandringen har vi gjort tillsammans med ca 550 personer som kom och beundrade denna otroligt vackra trädgård som Hedi skapade under sitt liv här i Oslo. Att visningen blev möjlig kan vi tacka Leif och några nära vänner i Blomstrvänners klubb. Som under våren har rensat, planterat och ställt trädgården i ordning för den här helgen.

Litt av hvert

Ved Gunnar Gilberg

Av og til dukker dette spørsmålet opp: er rhododendron giftig? Ut i fra de korte og gjerne upresise beskrivelser av forgiftninger som sannsynligvis skyldes rhododendron, kan man ikke svare kategorisk ja eller nei. Vi har beretninger fra antikken om massiv giftvirkning av rhododendronhonning, der hele hærer ble påvirket. Det gjelder både Xenofons greske hær i året 401 f.Kr. og Pompeius' romerske hær trehundreogfemogtredve år senere. Begge disse hendelsene foregikk nær Trebizond på Svartehavskysten i det nåværende Tyrkia. Det har vært en allminnelig mening at honningen stammet fra *R.luteum*. Men nå har det seg slik at *R.ponticum* vokser i det samme området og blomstrer til samme tid. Og det er etter grundige undersøkelser fastslått at bier som samler nektar på *R.ponticum* produserer giftig honning. Den aktive substansen, acetylandromedol, er også påvist i bl.a. *R.tomentosum* og *Kalmia latifolium*. Spørsmålet er så om honning fra *R.luteum* også er giftig.

En undersøkelse gjort ved The University of Glasgow viser høye giftverdier

hos *R.thomsonii* og hybrider av den, og likeledes hos *R.arboreum*, *R.niveum* og *R.pratti*. Men Peter Cox skriver i en av sine bøker at honning fra nektarlommene hos *R.thomsonii* sies å være ikke-giftig, og at tibetanerne sommetider spiser blomstene.

I en redegjørelse for ekspedisjonene til Ludlow og Sheriff blir det fortalt at barn med stor glede spiste blomstene av en aprikosrød til gul form av *R.cinnabarinum*, etter at de hadde fjernet støvdragerne og fruktemnet med griffelen. Men så får man vite fra annet hold at nettopp *R.cinnabarinum* som er en av de få lepidote med nektarlommer, er ekstremt giftig. Cox skriver at den gjennomgående er giftig for geiter og storfe, medregnet veden – ja selv røk fra veden kan forårsake øyeinflammasjon og hovne kinn.

Andre steder har jeg lest for eksempel at folk som har fått nektar av rhododendron på fingrene og har slikket dette av, har kort tid etter mistet bevisstheten. Alt i alt kan man si at det er temmelig forvirrende opplysninger man får gjennom den vanlige rhododendronlitteraturen. Og man sitter igjen med en rekke spørsmål. Jeg synes det er ganske tydelig at det på dette feltet er nødvendig med en god del forskning og opplysning. Fra Skandinavia foreligger det ikke noen rapport forgiftning som jeg har hørt om, så man kan vel tro at hageeiere i våre land trygt kan dyrke sine rhododendron som før? Men litt omtanke skader jo ikke. Skulle noen av Lapprosens lesere ha erfaringer eller annen informasjon om dette emnet, er vi i redaksjonen glad for å bli kontaktet.

I den danske foreningens medlemsblad Rhodonyt, 4/02 leser vi om "Ubudne gjæster i Rhododendron". Danskene har fått besøk av RHODODENDRONHOPPEREN! Niels Skjøldberg skriver en interessant artikkel om denne "ubudne" som er en liten sikade ved navn *Graphocephala fennahi*. Insektet kom til Europa fra Amerika og er siden 1937 blitt svært alminnelig i England. I Tyskland ble den funnet i 1984, og nå i 2002 altså i Danmark. Etter beskrivelsen må sikaden som blir nesten en centimeter lang, være ganske vakker: hodet er gult med ganske store øyne, brystet blågrønt, markert med rødt og gult. Bakkroppen er rød på oversiden, forvingene blågrønne stripet med rødt, mens bakvingene er grålige. Denne skjønnheten er ikke noen stor trussel mot rhododendron i seg selv, men den fungerer som bærer av kimen til en soppsykdom som medfører døde blomsterknopper. I august-september avslører "hopperne" seg ved små klikk de lager hver gang de føler seg truet og hopper videre. Hoppet kan fortsettes som en hurtig flyvning til neste landingsplass. Er det noen som har observert RHODODENDRONHOPPEREN i Norge?

Rhododendron eastmanii - ny art oppdaget i USA?

Ved Ole Jonny Larsen

Kan det oppdages nye rhododendronarter i USA idag? En skulle tro det var umulig. Selv om landet er stort, er det tett befolket, sivilisasjonsnivået er høyt, forskerantallet stort og hobbybotanikerne telles i tusener. Alle høyere planter, og i alle fall store busker, burde være oppdaget, beskrevet og kjent for lenge siden. Like fullt mener enkelte botanikere at en ny rhododendronart for vitenskapen ble oppdaget i USA på 90-tallet. Arten Rhododendron eastmanii ble oppdaget av Mike Creel og beskrevet vitenskapelig av han og Kathleen Kron i 1999. Arten er så langt bare funnet i South Carolina på østkysten av USA. Til sammen rundt 500 individer er registrert i naturen. Planten er oppkalt etter Charles Eastman, en fuglekikker som gjorde Creel oppmerksom på den uvanlige planten.

R.eastmanii kan bli opp til 5 meter i naturen. Den har hvite blomster med en svak gul flekk på det øverste delen av kronen. Nyåpnede blomster har svake rosa kanter som etter hvert blir rent hvite. De ser vakre ut på bilder. Bladene er påfallende blanke. Arten ligner mye på *R.occidentale*, men denne vokser bare på vestkysten.

Foto: Mike Creel

Dette slektskapet må utforskes nøyere. Teoretisk kan det være samme art som har vært atskilt i to hovedområder i tusener av år.

Det er anført mange botaniske detaljer som skiller *R.eastmanii* fra andre østkystarter som jeg ikke skal gå inn på her. Uansett er forskjellene små og av liten betydning fra et hagesynspunkt. Et viktig karaktertrekk skal være at blomstene åpner seg etter at bladene har kommet ut.

Oppdagelsen av *R.eastmanii* går rett inn i debatten mellom splittere og samlere, dvs rhododendronforskere som vil dele opp slekta i flest mulig arter og forskere som heller vil slå sammen tidligere beskrevne arter. Creel og Kron hører trolig til splitterne, de mener vi står overfor en hittil uoppdaget art som skiller seg så

mye fra nærstående arter at den må få eget navn. En kjent samler, Kenneth Cox, omtaler funnet av *R. eastmanii* som "--botanists with nothing else to do". Altså, et nytt kapittel i tolkingskampen om rhododendronslektas systematikk!

Kan vi dyrke arten i våre hager? Den vokser dessverre langt sør i USA. Trolig er det en art som trenger mye sommervarme for å utvikle seg tilfredsstillende. I så fall har vi liten sjanse. Jeg har fått villinnsamlet frø fra Mike Creel og en annen samler i USA, hentet på to ulike lokaliteter. De har spirt godt og vil kunne plantes ut om halvannet år. Tida vil vise om arten har noe å tilføre våre hager

Interesserte kan se bilder av *R. eastmanii* på Internett:

<http://www.spaceports.com/~rosebay/nagt8.htm>

<http://www.tjhsst.edu/~dhyatt/azaleas/eastmanii.html>

RHODODENDRON

Kurs nr 2490

Kurset vil gi en innføring i rhododendronplantenes mangfoldighet; utbredelse i naturen, vekstforhold, planting, stell etc. Videre gi informasjon om inndeling/klassifikasjon i grupper, arter/hybrider, formering og råd og vink om plantekjøp, litteratur, foreninger etc.

Det blir 2 kvelder med teori i mars og 2 vandringer i rhododendronsamlinger.

Kurset er et samarbeid med Den norske Rhododendronforening.

Start: Tirsdag, 18. mars 2003, kl. 18.00 - 20.45.

Kursholdere: Torstein Borg og Pål A. Skagseth

Sted: Jonas Reinsgate 4 for teoriundervisning.

Pris: kr. 750.-

For informasjon og påmelding ring
Friundervisningen i Bergen på tlf. 55 55 36 10

Hjemmeside: www.fuhordaland.no

På hagetur til Fitjar.

Ved Torstein Borg

En av Rhododendronforeningens faste aktiviteter er å besøke medlemmenes hager for å se hvordan andre lykkes med sine Rhododendron planter og for å få tips med hjem til sin egen hage. Heldigvis finnes det ikke en norm for hvordan en hage skal være eller se ut, derfor kan en alltid lære noe nytt ved slike hagebesøk. Fagpraten kommer lett i gang når foreningens medlemmer møtes, om planter og plantekultur.

Søndag 29. september hadde vi avtale med tre hageeiere i Fitjar om besøk og omvisning i deres hager. Møteplassen var på fergekaiaen på Sandvikvåg, her sto de tre hage eierne og tok imot oss. Før vi satte oss i bilene for å kjøre til Engevik talte vi i alt 35 deltagere, noe som må være et bra deltagertall. Deltagerne kom fra Høyanger i nord til Suldal i sør.

Engevik ligger på østsiden av øya Stord mot Langenuen og her skulle vi få omvisning i hagen til Magne Sandvik. Denne hagen er en landskaphage med veksling mellom kultur mark og utmark, her har det tidligere vært gårdsdrift. Kulturlandskapet er sammenhengende og snor seg rundt hauger av ulike størrelser nesten som en orm. På alle disse haugene var det eik som var det dominerende treslaget og ved foten av disse haugene under eikene har Magne Sandvik plantet Rhododendron. De eldste plantene er fra midten av 70 årene og er sådd fra frø som Sandvik har høstet i Japan. I denne hage fikk vi og se flere ulike Sorbusarter og kultivarer, blant andre *Sorbus vilmorinii* som sto full av rosa bær. Sandvik ga med rund hånd frø til alle som ville ha.

Etter omvisningen i Engevik satte vi oss i bilene for å dra videre til Helland som ligger på vestsiden av Stord. Her fant vi de to siste hagene vi skulle besøke, hagene til Bjarne Sandvik og Hans Johansen. Disse to er naboer med få minutters gangavstand mellom eiendommene.

Vi startet hos Bjarne Sandvik som har hus og hage liggende i et skogsområde. Det som engang har vært plen tett ved huset var i dag plantet tett med Rhododendron som *Cunninghams`White* og andre kjente kultivarer. Men beveget vi oss lengre ut mot skogbrynet kunne vi finne et flott eksemplar av *R. pachysanthum* ca.1m høy kompakt vekst og den typiske sølv grå blad oversiden. Under furukronene fikk vi se en svært god *R. Auriculatum*, som ifølge arts beskrivelse skal ha kjertelhår og det var noe denne planten hadde.

Ved berøring utskiller bladverket en sterk duft.

I denne hagen var det og en sjelden lav og vid *R. brahycarpum*, ulik de en oftest ser av denne arten. Planten var 3-4 m i diameter men ikke mer enn 1m høy.

Bjarne Sandvik hadde, eller kanskje rettere sagt hadde hatt et eksemplar av søsken kultivarene `Taurus` og `Grace Seabrook`. Disse populære amerikanerne hadde tatt fullstendig overhånd så Bjarne hadde kappet dem ned, det vi kunne se var noen tykke stubber og noen lange sidegreiner helt nede ved bakken. Disse plantene trenger god plass og egner seg lite for små hager. Vi startet hage besøket hos Hans Johansen ved å sette oss ned å spise vår medbrakte niste mens Johansen ga oss litt informasjon om sin hage. Denne hagen startet og som en vanlig småhage men etterhvert var det Rhododendron som ble det dominerende innslaget.

At plantene blir mange og plassen liten ser ikke ut til å være noe problem når området rundt hagen er utmark og naboskapet er godt, da kan utmark bli til Rhododendron hage

Vi ser snart at dette er en samlers hage og her finnes et stort utvalg av både Rhododendron arter og kultivarer. Ved side av å samle, driver Johansen og med formering av planter, både vegetativt og fra frø. Dette er noe som har kommet foreningens medlemmer til gode på lotterier og plantebytte. Plantebytte sto på programmet også denne dagen, mange hadde planter med seg og plenen til Johansen ble omgjort til markeds plass som så ut som et middels torg med bare rhododendron. Som takk fra foreningen fikk de tre hageeierne hver sitt eksemplar av R. `Anne Knutsdotter`

Vi reiste hjem igjen fornøyde og fulle av inntrykk og i bilen hadde vi nye planter til hagene våre.

Kommentar vedrørende neste artikkel side 35:

Om forfatteren:

John Weagle er en av foredragsholderne på Nordisk Rhododendronsymposium i Bergen i mai/juni i år. I neste nummer av Lapprosen får vi også en artikkel fra en av foredragsholderne, da er det Bjørn Aldén fra Gøteborg som skriver om *KGB och Gøteborg*... NB! Det er andre tema som taes opp på Symposiet, se programmet.

Rhododendron camtschaticum

by John Weagle, Halifax, Nova Scotia (Zone 6)

This species is more difficult to spell right than it is to grow, if you can provide the conditions it demands.

Looking at this rather rarely grown deciduous rhododendron in subgenus Therorhodon for the first time one would have a hard time deciding to which genus it belongs, though Rhododendron would surely come to mind. A very curious and beautiful rhododendron it has obovate leaves with bristly margins and leafs out periously early if you are prone to late frost in early May. Virtually prostrate in my garden it rises no higher than about 7cm. and forms a mat about 50cm. across after more than 20 years. Unlike most rhododendrons it is mildly stoloniferous. Plants with no apparent flower buds in Autumn shock and confound all with an eruption of bloom the following spring. The clever buds were there all along, neatly tucked away inside the woody stems and embedded in spring's first green shoots. In bloom the 4-5cm flowers are reminiscent of pansies dancing above the mat on stout little pedicels, quite a magical effect. The typical colour is a purplish-pink though Glendoick Gardens in Perth, Scotland and the Danes - those superb growers of everything difficult or rare - have developed good dark purple, clear pink and red forms. These we have acquired and are slowly getting established. The extremely rare white form has been lost here on three occassions by both myself and Walter Ostrom. Kind souls have given us more plants and we will certainly not be repeating our previous stupid transgressions. An added bonus is *R. camtschaticum*'s good fall colour in shades of orange, red and clear yellow.

Walter's garden near Peggy's Cove, N.S. probably provides the closest thing to perfect conditions for this species - cool foggy summers, a lack of damaging late frosts and plenty of wind. Growing in a peat bed heavily laced with sharp masonry sand and mulched with granite gravel it grows lustily and even seeds itself about. Miraculously several white seedlings appeared in his beds though they as well departed company when they unfortunately dried out. (His mother plants were grown from type seed collected on Kodiak Island, Alaska, where the first white flowered plants were found.) This species cannot tolerate extended hot humid summers or dryness combined with blistering sunshine; the white form (the very mention of which causes involuntary nail-biting) is even less tolerant. I have had little luck growing quantities of *R. camtschaticum* from seed; one or two survivors per packet is seen as a major coup. Barry Starling

in Exeter, Devon was astounded to learn that Glendoick Gardens in Perth, Scotland routinely bloom seedlings in 14 months from seed. The following year he was blooming seedlings in 10 months. Jens Nielsen, the propagator at Glendoick, advised us to keep feeding the seedlings and young plants at quarter to half strength - even the white ones which one would expect to be susceptible to fertilizer burn!

R. camtschaticum is native to the cool areas of N. Japan, Sakhalin, Kamtschatica, the shores of the Sea of Othotsk, Kuriles, the Aleutians and S. Alaska, it is bone hardy. *The Encyclopedia of Rhododendron Species* by Peter A. Cox and Kenneth N.E. Cox shows some nice forms. If you have a nice cool but sunny spot in a peaty section of the rock garden you will find it rewarding indeed.

If you want a real challenge try its close relative *R. redowskianum*, reminiscent in bloom of clouds of tiny butterflies though a humbling plant for those with delusions of lofty plantsmanship.

Kommentar til klassifiseringen av *Rhododendron camtschaticum*.

Denne planten har alltid vært plagsom for systematikerne. Man trenger ikke å være botaniker for å se at den ikke passer godt inn sammen med de andre *Rhododendron*-artene, men det gjelder så mange i denne svære, variable slekten. Men denne har foruten den rare vokseformen, knopper som er helt enestående, der blomsterknoppene sitter på årsskuddene. På denne basis gjorde man en egen kategori for den, *Therorhodon* (= jordrhododendron). Imidlertid har der vært uenighet hvilken rang den skal ha. I min rhododendronbok har jeg klassifisert den som subgenus (= underslekt), fordi en anatom da nettopp hadde vist at knoppene hadde blomsteranlegg da de ble dannet slik som alle andre. Siden den gang har vi fått et meget kraftigere redskap til å bedømme slike vanskelige tilfeller, molekylærstudier, som kartlegger det genetiske grunnmaterialet. Flere uavhengige studier viser entydig at den står helt for seg selv utenfor *Rhododendron*, og faktisk nærmere en annen slekt i lyngfamilien, *Menziesia*. Den må derfor regnes som en egen slekt. På Milde har vi derfor flyttet den til lyngbedet, men den slags pirk er jo heldigvis unødvendig i vanlige hager. Rhodoholikere må jo gjerne fortsette å bruke denne vakre planten som er så veltilpasset vårt klima, og kan dyrkes langt utenfor de områder der "vanlige" rhododendron klarer seg.

Beste hilsener Per M. Jørgensen

Min favoritt.

Ved Olaf Hammersland

Jeg sitter på Kvamskogen i hytta vår, langt fra vår hage på Søreide. Vi skriver midten av november, ute er det gråvær og lett snødrev og ca 30 cm nysnø. Jeg har fått spørsmål fra redaksjonen i Lapprosen om å skrive noen ord om min favoritt rhododendron... Som de fleste andre har jeg vansker med å finne en representant som er verdigere enn de andre mange vakre artene og hybridene jeg har. Jeg valgte til slutt *R. Oreotrepes* W.W. Sm. Grunnen er at dette er en av mine rhododendron som har gitt meg størst blomsterrikdom år etter år!

Jeg fikk min plante i 1995 av Malvin Gjeitrem, Kråkenes, som hadde frøformert den. Planten var ganske liten, men den ble satt i god rhododendronjord (torv – støpesand – furunåler) utenfor en levegg mot syd. Den har således fått mye sol, noe den ser ut til å trives med. Planten begynte å blomstre allerede etter tre år, og er blitt en relativt tett og fin busk på 1,5 meter.

Arten er lettkjennelig på sitt vakre blågrønne bladverk som lukter godt. Blomstene, som kommer i mai i rikt monn, er klokkeformete opp til 4 cm lange og varierer fra rosablå til rosapurpur. Planten trives godt hos meg og tåler også godt klipping, noe jeg har gjort i flere år for å få den mer rettvoxsende. Ifølge Per M. Jørgensen stammer den fra 2700-4300 m.o.h., fra et stort område i Tibet og Sichuan, sydover til Øvre Burma. Planten er nå relativt lett å få tak i, da jeg kjenner til at flere av Rhododendronforeningens venner som stikker og frøformerer har den i sitt sortiment.

Bilde: *R. oreotrepes* W.W. Sm. Fotograf: Olaf Hammersland se baksiden

Frøliste.

Vi har fått frø fra Arboretet også i år. Følgende frø kan bestilles fra frøforvalter (listen viser til nummer/opplysninger fra Arboretets frøliste):

35. *R. albrechtii* Maxim - Japan, Hokkaido, Ashibetsu, 600m
36. *R. mucronulatum* turcz - Korea, Cheju-do, Halla san, 1700m
37. *R. nipponicum* Matsum. - Japan, Honshu, Tateyama, 1200m
38. *R. quinquefolium* Bisset & Moore - Japan, Honshu, Odaigahara, 1400m
39. *R. schlippenbachii* Maxim. - Korea, Kyeban-san, Odae-san, 900m

Hilsen frøforvalter Ole Tjugen, Tellevikvn. 34, 5107 Salhus.

Noen amerikanske hybrider på Minde - del II.

Ved Gunnar Gilberg.

En av de flotteste og mest interessante er 'Virginia Richards'. Planten har god vekstform med mørke, blanke blader som er avrundet, middels store og lett hvelvet. Blomstene sitter i store, runde klaser og åpner seg fra rødligrosa knopper. Etter hvert går fargen over til nærmest lys aprikos – uvanlig og lekker! Blomsterkanten er bølget, og bunnen av hver blomst er dekorert med en stor rød flekk. 'Virginia Richards' blomstrer årvisst og lenge, opptil 4 uker. Den er også ypperlig til å ta inn i vaser.

I USA finnes det flere forskjellige kloner på markedet. Vår plante ble kjøpt fra Cox via Eides Planteskole våren 1987, og hører til den klonen som er registrert. Den ble satt ned i en østvendt bakkeskråning og har stått på samme voksestedet hele tiden, i direkte formiddagssol og med lett skygge av trær resten av dagen. I løpet av disse årene er den blitt to meter høy og nesten to og en halv meter tversover. Den har aldri hatt noen vinterskader, og er trolig hardfør over det meste av Vestlandets lavere strøk, og gode steder på Sørlandet og ved Oslofjorden.

Men de to-tre siste årene har den vært hjemsoekt av av rhododendrontege, *Stephanitis rhododendri*. Dette er en alvorlig plage, og det er nødvendig med sprøyting. 'Virginia Richards' skal også være ømfintlig for meldugg. De som dyrker denne planten - og jeg håper det blir mange etter hvert – bør passe godt på og holde den fri for smitte.

Moren til 'Virginia Richards' er en hybrid mellom *wardii* og 'F.C.Puddle', mens pollengiver er 'Mrs. Betty Robertson'. Men planten har en lang rekke aner, og blant dem finner vi artene *griersonianum*, *griffithianum*, *campylocarpum*, *catawbiense* og *neriiflorum*. Så den har litt av hvert å slekte på. Bokstavelig talt. Det er sikkert derfor den er blitt så spennende. Planten ble introdusert av William Whitney i 1965, og registrert i 1976 av G.&A. Sather og har siden vunnet flere ettertraktete priser.

'Riplet' er et av Halvdan Lems mesterskudd. Den står som et rødt smykke i hagen et par uker før det store vårfloret, men sent nok til at den unngår frost. Store knopper brister ut i en ganske sterk rød farge som etter hvert blekner til en rosa tone, og like før avblomstring virker den nokså utvasket. Blomstene er ganske store, større enn man forventer på en såpass liten plante. De sitter i en

løs klase. Bladene vokser på korte, sterke grener, er 4-9cm lange, mørkegrønne og stive. Planten blir etter hvert en tett, fint avrundet tue. Vårt eksemplar er nå tolv år, 60 cm høyt og vel en meter tversover. Det står på et lunt sted i en kraftig skrånende bakke og har full sol frem til tidlig ettermiddag. 'Riplet' i blomst er til å forelske seg i, men også utenom blomstringstiden er den en plante man er på nikk med. Størrelsen forteller at den passer godt i mindre hager. Den liker sol og det er viktig at den har en vokseplass som er godt drenert, men gjødsel trenger den svært lite av. Hos oss kan den plages av rhododendrontege.

Det var Lems mening at denne planten skulle hete 'Replet' etter foreldrene *forrestii* var. *repens* og 'Letty Edwards', men underveis til registrering fikk altså navnet en annen vri. Både mor- og farplanten til 'Letty Edwards' er arter, henholdsvis *campylocarpum* og *fortunei*, så 'Riplet' har ikke noen lang foredlingshistorie. Men den er vellykket. Ellers skiller 'Riplet' seg nokså meget fra mer kjente repenshybrider som 'Baden Baden' og 'Scarlet Wonder'. Den virker mer fornem og stråler med en annen rødfarge. Men den er ikke så robust og hardfør, og den blir heller ikke så stor.

'Ramapo' er en lav, tettvoksende, lepidot rhododendron og en av de mest hardføre som finnes. I litteraturen ser vi at den overlever minst 30 kuldegrader, og på Nova Scotia, for eksempel, klarer den seg godt. Her i hagen har den har stått i nesten full sol på en muravsats siden 1988 og har hatt det temmelig tørt. Men den har ikke vist tegn til noen skade alle disse årene. Den er også helt fri for sopp og insektplage. Den har vært skåret hardt tilbake noen ganger og skyter kraftig igjen. De nokså små, blåfiolette blomsterklasene som kommer i stort antall i mai, er litt avdempet i tonen. De sterkt aromatiske bladene, er avrundet og opptil 2,5cm lange. De er matt grågrønne, mens nyveksten er gråblå.

På et helt åpent voksested blir denne planten opptil 60cm høy og nesten kulerund, men på en skyggefull plass kan den bli høyere og få en ganske uregelmessig vekstform. Med sin store hardførhet og friskhet kan den anbefales, særlig til mindre hager som ligger litt utsatt til. 'Ramapo' er en krysning mellom *fastigiatum*, SS Lapponica og *minus* var. *minus*, SS Caroliniana. Den ble introdusert av den kjente planteskoleeieren Guy Nearing fra New Jersey (født og oppvokst i Pennsylvania) på en utstilling allerede i 1940, og registrert av ham i 1958. Men det er meget mulig, kanskje sannsynlig, at det var hans gode venn Joe Gable, også en mangfoldig rhododendronforedler, som var den som utførte kryssingen.

Frank Kindon Ward ...

De nyutsprungne blomstene har ofte rødlig farge på baksiden og langs kantene av kronbladet, men den forsvinner etter hvert. Arten er med på å forlenge blomstringssesongen for rhododendron ettersom den springer ut i slutten av mai og blomstrer langt inn i juni. En moden og veldyrket plante er oversådd med blomster, og er et syn som vekker oppsikt. Forresten er *R. wardii* en av de få artene som blomstrer forholdsvis ung.

Av var.*wardii* er det en form med en tydelig mørkerød ganeflekk som er blitt særlig populær i hagene. Den ble først funnet av plantesamlerne Ludlow, Sherriff og Taylor i Øst-Tibet, og er kjent som LST-formen. Bladene hos *R. wardii* er mattgrønne på oversiden, lysere og noe blålige på undersiden og nokså runde, tilnærmet eggformet eller avlange. De er glatte på begge sider, 3-12 cm lange og 2-6 cm brede. Nyveksten er som regel vakkert blågrønn og er en ekstra bonus. *R. wardii* er stort sett hårdfør, men krever en godt drenert vokseplass. Den er av mange regnet som den vakreste av de større gulblomstrede rhododendron.

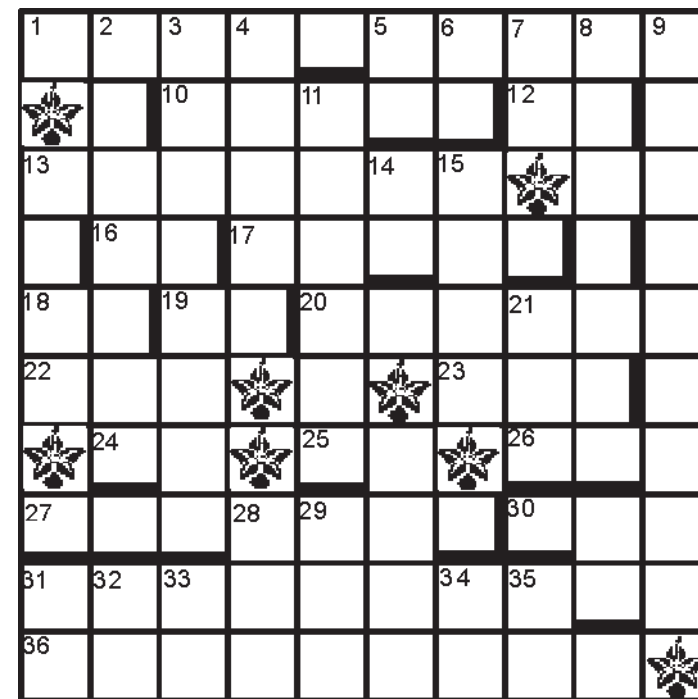

LØSNING KRYSS 3/02

Loddrett: 1.concinnum, 2.iris, 3.Nevis, 4.Noa, 5.adler, 6.bo, 7.ax, 8.rask, 9.nakaharae, 12.enighet, 14.ii, 16.direkte, 19.uniflo, 20.sisu, 22.Einar, 26.Kirk, 31.ei, 33.de.

Vannrett: 1.cinnabarin, 10.oreodoxa, 11.nivale, 13.sik, 15.siden, 17.Kia, 18.Sirius, 21.ne, 23.gni, 24.EA, 25.Nikea, 27.his, 28.unik, 29.fula, 30.Marte, 32.lade, 34.Keiko.

KRYSSORD 1/2003 ved Gunnar Gilberg

Loddrett

2. høyde i Oslo
3. gul Hachmannhybrid
4. gammel, hvit catawbiensehybrid
5. eller, fransk
6. to like
7. Nederland
8. art i *Campylocarpa* SS
9. berømt rød, forrestiihybrid
11. by i Norge
12. hawaiiisk dans
13. Robert Berntsen
14. tauende
20. stykke
27. alm, engelsk
28. disse, fransk
31. Hans Taraldsen
32. utrop
33. imperf. av 17. vannrett
34. FN, engelsk
35. Jan Iversen

Vannrett

1. lav art fra Tibet. Uniflora SS
10. kroppsdel
13. ... von Karajan
16. vent
17. bymessig
18. å smile og –
19. europamesterskap
20. land i Afrika
22. botanisk grunnbegrep
23. engelsk bakverk
24. Det gamle testamentet
25. Nils Pettersen
26. å være taus
27. tidligblomstrende, fiolettpurpur hybrid
30. ikke hit, men ...
31. hybrid v/Harold Greer
36. rød-bl. art m. avskallende bark

Bergenturen 30. mai – 1. juni 2003-01-07

Rhododendron Sør inviterer våre medlemmer på tur til rhododendronbyen Bergen.

Avreise fra Arendal fredag kl. 07.30 med stopp på Gimle gård i Kristiansand klokken 08.30. Vi kjører om Hardanger slik at vi får med oss den vakre fruktblomstringen, og håper å få tid til et stopp på Gimle Planteskole. Ankomst Bratland Camping i Arna ca. kl. 18.00. Fredag kveld vil vi delta på årsmøtet i Den norske Rhododendronforening og kanskje vi rekker en liten vandring i Botanisk Hage og i Arboretet på Milde. Middag på kvelden.

Lørdag går turen til Tjorehagen på Radøy, her er det masse å se, samtidig som vi kan handle det vi trenger av Rhododendron. Senere på dagen er det omvisning i Musehagen og besøke hagesenter. Middag på kvelden.

Søndag formiddag skal vi besøke private hager, til vi vender nesen hjemover ved 14 tiden. Vi beregner å være hjemme sent søndag kveld.

Turen vil komme på ca. Kr. 1400,- pr. person inkludert overnatting i 4 mannshytter med bad og stue. Billetter til inngang og ferge og to måltider på fredag, lørdag og søndag. Middag alle dagene betales av hver enkel.

Vi ønsker å gjøre turen allsidig og hyggelig med et spennende og variert program og godt sosialt samvær.

Påmelding innen 1. april til Berit Johannesen på telefon 38 04 52 69 eller "reiseleder" Frode Harnes på telefon 37 02 77 81.

Blomstershow ...

Det ble diskutert en del om mulighetene for å samle interesserte til en lokal samling. Der er tydelig et behov for å dele erfaringer og entusiasme med andre. Det ble bestemt at vi skulle ta kontakt til våren 2003 med sikte på å arrangere en samling bare for rhododendron i regi av Den norske Rhododendronforening.

Blomstershowet kunne vært enda mer besøkt. Det falt dessverre sammen med hotellstreiken, slik at det ikke kunne annonseres. Til tross for det ble det vist stor interesse fra publikum.

Reidar Vigrestad
Rundev. 17
4362 Vigrestad Telefon 51 43 71 28

Styrets sammensetning

Leder:

Torbjørn Lem Gjesteland, Vollane 10, 5105 Eidsvåg Tlf. 55 95 05 75

Sekretær:

Anna Kvamme Mjøs, Endregården 6 A, 5019 Bergen Tlf. 55 31 80 38

Styremedlemmer:

Torstein Borg, 5694 Onarheim Tlf. 53 43 50 77

Pål A. Skagseth, nestleder, Snekkevikvn. 82, 5239 Rådal Tlf. 55 22 64 35

Randi Valen Fessl, Myrdalskogen 110, 5117 Ulset Tlf. 55 18 50 12

Varamedlemmer:

Frode Harnes, Furutoppen 1, 4847 Arendal Tlf. 37 02 77 81

Ole Petter Vik, Østenstadlia 3, 1392 Vettre Tlf. 66 78 42 60

Anne Tafjord-Kirkebø, Strandbakken 15, 5101 Eidsvåg. Tlf. 55 95 21 21

Frøforvalter:

Ole Tjugen, Tellevikveien 34, 5107 Salhus Tlf. 55 19 12 86

E-post: oftjugen@online.no mob.tlf. 905 00 975

Leder Rhododendron Sør:

Frode Harnes, Furutoppen 1, 4847 Arendal Tlf. 37 02 77 81

Leder Rhododendron Øst:

Ole Petter Vik, Østenstadlia 3, 1392 Vettre Tlf. 66 78 42 60

Innmelding i foreningen:

Innmelding kan skje ved innbetaling av kontingent, for tiden kr. 200, til bankkonto 9521.17.90378. Bruk adressen under. Medlemskapet er bindende inntil skriftlig utmelding.

Utgiver:

Den norske Rhododendronforening, Postboks 1325, 5811 Bergen

Internett: www.rhododendron.no.

Redaksjon:

Anne Rieber (administrativt)

Tlf. 55 31 02 16 E-post: anrieb@online.no

Gunnar Gilberg (faglig)

Tlf. 55 28 47 59 E-post: gungil@online.no

Anne Tafjord Kirkebø (faglig)

Tlf. 55 95 21 21 E-post: anne@brage.biz

Paul Sørensen, Øvre Fredlundvei 32, 5073 Bergen (teknisk)

Tlf. 55 28 81 60 E-post: jorills@online.no

